

Reijo Pajamo

LAULUN JA SOITON LEHTORI ERIK AUGUST HAGFORS Elämänvaiheista ja opinnoista ennen vuotta 1863

1) Kotimaiset opinnot

Erik August H a g f o r s syntyi Inkoossa syyskuun 29. päivänä 1827. Hänen isänsä Erik Hagfors toimi tuolloin sijaislukkarina Espoon kirkossa.¹ Kun Erik Hagfors siirtyi Helsinkiin Suomen Kaartin seurakunnan lukkariksi ja vuoro-opetuskoulun opettajaksi, tarjoutui pojalle mahdollisuus opintien aloittamiseen. Erik August Hagfors kirjoittautui elokuussa 1837 Helsingin triviaalikouluun, jonka johtajaksi v. 1839 nimitettiin yliopiston historian dosentti *Fredrik Cygnaeus*. Koulun laulunopettajana toimi *Fredrik August Ehrström*, jolla tuli olemaan suuri merkitys Hagforsin musiikilliselle kehitykselle. Vuonna 1843 annetun koulujärjestyksen myötä triviaalikoulu lakkautettiin ja sen tilalle muodostettiin kaksi uutta koulua: Helsingin ala- ja yläälkeiskoulu.²

Hagfors siirtyi elokuussa 1845 Porvoon lukioon, jonka rehtorina toimi J. L. Runeberg. Hagfors osallistui vilkkaasti koulun

¹ Erik Hagfors, s. 7.5.1808 Pusulassa, opiskeli musiikkia Inkoon seurakunnan lukkarin Abraham Nymanin johdolla. Saatuaan Nymanilta todistuksen laulutaidosta ja oltuaan Hämeenlinnan lääninsairaalassa harjoittelijana Hagfors toimi Espoon srk:n sijaislukkarina 1828-30 muuttaen tämän jälkeen Helsinkiin Kaartin seurakunnan eli Henkivartioväen 3. Tarkk'ampujapataljoonan seurakunnan lukkariksi ja vuoro-opetuskoulun opettajaksi. Helsingistä hän siirtyi Orimattilan srk:n lukkariksi v. 1852 hoitaen virkaa kuolemaansa (19.12.1963) saakka.

Pusulan kirkonarkisto: syntyneet ja kuolleet 1806-1827. Inkoon kirkonarkisto: kirkonkirjat 1821-1829. Porvoon tuomiokapitulin arkisto: Erik Hagforsin hakupaperit AD 641. Espoon kirkonarkisto: rippikirja 1825-1832. Schwandt 1912, 9. Orimattilan kirkonarkisto: muuttotodistukset, kuolleet 1848-1868.

² Kymnaasi- ja koulujärjestys 6.11.1843. Tuomiokapitullen arkisto: kotelo 71. Ruuth 1950, 449-450. Hanhø 1955, 59. Kuusisto 1965, 87.

musiikkitoimintaan. Lukiolaisilla oli oma orkesteri ja kuoro, sen lisäksi harrastettiin kvartetti-laulua. Lukiolaiset olivat mm. avustamassa, kun J. L. Runebergin runoilema ja säveltämä Maamme-laulu esitettiin ensimmäisen kerran Porvoossa v. 1846.³

Hagfors kirjoittautui Keisarilliseen Akasanterin yliopistoon elokuussa 1848 ja suoritti saman vuoden joulukuussa ylioppilas-tutkinnon yleisarvosanalla cum laude approbatur. Hagfors ryhtyi opiskelemaan filosofiaa, fysiikkaa, eläin- ja kasvitiedettä, historiaa, Kreikan kirjallisuutta, kaunopuheisuutta ja runousoppia, venäjän kieltä ja kirjallisuutta. Hän suoritti v. 1853 filosofian kandidaatin tutkinnon ja kirjoitti opinnäytteen aiheesta "*Anteckningar rörande grunderna af Arithmetiken och Geometrien samt Arithmetiska Geometrien*". Samana vuonna hänet promovoitiin filosofian maisteriksi.⁴

Tutustuminen musisoiiviin medisiinareihin kuten *Christian Sibeliukseen* (Jean Sibeliuksen isä) ja *Ferdinand Flodiniin* (Karl Flodinin isä) lienee paljolti vaikuttanut siihen, että Hagfors jatkoi opintojaan lääketieteellisessä tiedekunnassa ja suoritti lääketieteen kandidaatin tutkinnon v. 1858.⁵ Lukuvuonna 1859-60 hän opiskeli Tukholmassa kooten samalla aineistoa väitöskirjaansa varten. Hänen väitöskirjansa "*Om difteritisk inflammation uti ögats bindehinna*" (Difteriittinen tulehdus silmän limakalvossa) tarkastettiin huhtikuussa 1861. Seuraavana vuonna Hagfors suoritti lisensiaatin tutkinnon ja vuoden 1863 toukokuussa hänet promovoitiin lääketieteen tohtoriksi.⁶

Hagfors osallistui hyvin aktiivisesti ja monipuolisesti ylioppilaiden

³ Tuomiokapitullen arkisto: kotelo 71. Hultin 1923, 121. Salenius 1912, 289.

⁴ Helsingin yliopiston arkisto: ylioppilastodistukset, historiallis-kielettieteellisen osaston tutkintoluettelot 1836-1853. Jørgensen 1911, 218. Helsingfors Tidningar 41/1853.

⁵ Hufvudstadsbladet 28.9.1912. Helsingin yliopiston arkisto: lääketieteellisen tiedekunnan matrikelli 1853-1874, lääketieteellisen tiedekunnan pöytäkirja 27.4.1858.

⁶ Helsingin yliopiston arkisto: lääketieteellisen tiedekunnan matrikelli 1853-1874, lääketieteellisen tiedekunnan pöytäkirja 28.5.1862.

tiedustellen hänen kiinnostustaan seminaarin laulun ja soiton opettajan virkaan. Hagfors oli tuolloin Tukholmassa suorittamassa lääketieteen jatko-opintoja sekä kokoamassa aineistoa valmisteilla olevaan väitöskirjaansa. Hagforsille lähettämässään kirjeessä Cygnaeus lienee kuvaillut Jyväskylään suunniteltua kansakoulunopettajaseminaaria sekä luetellut ne oppiaineet, joita Hagfors joutuisi opettamaan. Opetus seminaarissa tulisi tapahtumaan kokonaan suomen kielellä.

Vastauskirjeessään (5.5.1860) Hagfors valittaa sitä, että 1) häneltä puuttui erikoisaineiden tuntemus, 2) että hän ei osaa kunnolla suomen kieltä (nyare språk) ja 3) että hänellä olivat lääketieteen opinnot vielä kesken. Hän pyysi Cygnaeukselta tarkempia tietoja viran hoidosta ja seminaarin alkamisajankohdasta sekä miettimisaikaa vastauksen antamista varten. Samalla Hagfors ilmoitti, että hän haluaisi keskustella Cygnaeuksen kanssa heti Helsinkiin tulonsa jälkeen ja antaa vasta sen jälkeen lopullisen vastauksensa. Milloin Hagforsin lopullinen päätös syntyi, sitä ei tarkoin tiedetä. Sen on täytynyt kuitenkin tapahtua viimeistään keväällä 1861, jolloin Cygnaeus esitteli matkastipendien saajat kirkollisasiain-toimikunnalle.¹⁰

Kirjeessään Cygnaeukselle (5.5.1860) Hagfors puhuu erikoisaineiden tuntemuksen puutteesta. Samoin hän puhuu aineen uutuudesta ja viran korkeasta arvostuksesta. Seminaarin laulun ja soitonopettajan virka oli uutta maassamme, koska opettajankoulutusta ei kansanopetuksen alalla ollut järjestetty. Seminaarin virkaa pidettiin vaativuuden lisäksi myös monipuolisena, koska tavanomaisen kouluissa annettavan virsilaulun ja musiikin teorian lisäksi opetusohjelmaan sisältyivät myös erilaiset instrumenttiopinnot (pianon-, viulun- ja urkujen-soitto). Maassamme ei ollut myöskään oppilaitosta, jossa olisi voinut valmistautua po. virkaan.

Miksi Uno Cygnaeus pyysi maamme ensimmäisen kansakoulunopettajaseminaarin laulun ja soiton opettajaksi juuri Erik August

¹⁰ Hagfors Cygnaeukselle (Stockholm 5.5.1860), Uno Cygnaeuksen kokoelma
Isosaari 1961, 48.

musiikin harrastustoimintaan sekä pääkaupungin musiikkielämään, joka noihin aikoihin paljolti lepäsi ylioppilaiden harteilla. Hagfors, joka usean vuoden ajan sai yliopiston musiikkistipendin, soitti selloa Akateemisessa orkesterissa, lauloi Akateemisen lauluyhdistyksen kuorossa ja johti mieskvartetteja. Hän oli mukana myös Paciuksen oopperan "Kaarle-kuninkaan metsästys" ensiesityksessä maaliskuussa 1852 laulaen Axel Oxenstjernan osan. Yliopiston musiikinopettajana toimi tuolloin saksalaissyntyinen *Fredrik Pacius*, jolla oli suuri merkitys Hagforsin musiikin harrastustoiminnalle.⁷

Hagfors toimi opintojensa ohessa menestyksekkäästi myös kuoronjohtajana. Hän johti mm. Helsingin Käsityöläisyhdistyksen mieskuoroa, jota monet pitivät pääkaupungin parhaana mieskuorona. Erittäin hyvää kokemusta myöhemmälle pedagogiselleen Hagfors sai toimiessaan laulunopettajana eri kouluissa. Hän opetti laulua Käsityöläisyhdistyksen sunnuntaikoulussa 1851-59, Poikain ja tyttöjen vuoro-opetuskoulussa 1850-59, Helsingin yläalkeiskoulussa 1853-54 sekä Helsingin yksityislyseossa 1854-59. Näissä yhteyksissä syntyivät myös hänen toimittamansa laulukokoelmat "Sångbok för Helsingfors Handt-werkareföreningens sångkör" ja "Sångbok för Helsingfors Lyceum".⁸

Helsingin yksityislyseo oli hyvin tunnettu koulu 1800-luvun puolivälissä. Siellä alkoivat puhalttaa uudet kasvatukselliset ja opetukselliset tuulet. Koulun laulunopettajana toiminut Hagfors oli varmasti hyvin perillä kasvatuksen kentällä tapahtuvista muutoksista sekä opetusopillisista virtauksista samoin kuin maamme kansanopetuksen järjestelyä koskevista keskusteluista ja ehdotuksista.⁹

2) Kutsu seminaarin opettajaksi

Uno Cygnaeus lähetti vuoden 1860 huhtikuussa Hagforsille kirjeen

⁷ Hufvudstadsbladet 28.9.1912. Taioale 1927, 181. Elmgren-Heltonen 1959, 235.

⁸ Hufvudstadsbladet 28.9.1912. Ruuth 1950, 451-454. Puromies 1934, 90-91.

⁹ Leinberg 1866, 84-85.

Hagforsia? Cygnaeus oli asettanut seminaarin opettajalle varsin korkeat vaatimukset.¹¹ Hagforsilla oli takanaan laajat ja perusteelliset yliopisto-opinnot, menestyksekkäs toiminta kuoronjohtajana ja koulujen laulunopettajana. Hän oli myös hyvä laulaja ja sellonsoittaja. Ehkäpä Cygnaeus arvosti Hagforsin monipuolisuutta siitäkkin huolimatta, että hänellä ei ollut varsinaisia musiikkiopintoja takanaan. Cygnaeuksen ideana lienee ollut saada tähän musiikkielämämme kannalta keskeiseen virkaan suomalainen henkilö. Yliopiston musiikinopettajaksi oli v. 1835 valittu saksalaissyntyinen Fredrik Pacius. Saksalaissyntyisiä muusikoita toimi tuolloin maassamme kapelli-mestareina, orkesterimuusikkoina sekä koulujen laulunopettajina. On myös mahdollista, että Cygnaeus ajatteli Hagforsin valintaa myös siksi, että tämä oli lääkäri. Vuonna 1858 ilmestyneessä Hajanaisissa mietteissään Cygnaeus kaavaili seminaariin neljää opettajaa, joista yksi toimisi lääkärinä. Myös vuoden 1860 ehdotukseen sisältyy maininta lääkäristä.¹²

3) Ulkomainen opintomatka

Annettuaan Cygnaeukselle myönteisen vastauksen Hagforsin oli muiden kanndidaattien tavoin opiskeltava jossakin ulkomaisessa seminaarissa. Senaatin matkastipendiä oli hakenut kaikkiaan 28 henkilöä, jotka Cygnaeus esitteli kirkollisasiaintoimikunnassa 14.5.1861. Kaksi päivää myöhemmin stipendi myönnettiin kahdeksalle henkilölle. Hagfors ei voinut opintojensa vuoksi lähteä ulkomaiselle opintomatkalle muiden stipendiaattien tavoin kesäkuussa 1861. Sen vuoksi hänelle myönnettiin pienempi (500 ruplan) matkastipendi ja hänet velvoitettiin opiskelemaan ulkomailla kahdeksan kuukautta. Miesopettajille Cygnaeus oli suositellut Sveitsissä sijaitsevaa Wettingenin seminaaria ja naisopettajille Frölichin seminaaria. Hagforsille hän suosittelee opintomatkaa Saksaan, jonka koulujen laulunopetuksesta hän oli saanut opintomatallaan (1858-59) hyvin

¹¹ Cygnaeus asetti seminaarin opettajan pätevyuden korkeammaksi kuin oppikoulun opettajan. Niinpä musiikin lehtori joutui laulun lisäksi opettamaan musiikin teoriaa, pianon-, viulun- ja urkujensoittoa. Cygnaeuksen ehdotus, kohdat 34-42.

¹² Cygnaeus 1910, 21.

myönteisen kuvan.¹³

Hagfors aloitti matkan Helsingistä kesä-heinäkuun vaihteessa 1862 saapuen Lyypekkiin 10.7.1862. Täällä hän tapasi tohtori *Meyerin*, jolta hän sai tietoja Saksan seminaareista ja niiden musiikin-opettajista. Lyypekistä Hagfors jatkoi matkaansa Berliiniin poiketen välillä Rhinoviin tapaamaan tohtori *Schumannia* ja osallistuakseen Berliinin seminaarin musiikinopettajan *Ludwig Erkin* laulukursseille. Koska Saksan seminaareissa oli parhaillaan kesäloma, päätti Hagfors matkustaa Dresdeniin. Hän pyrki hoviurkuri *Schneiderin* oppilaaksi, mutta tämä kieltäytyi ja ohjasi Hagforsin puolestaan musiikin-opettaja *Armin Frühin* luokse. Hänen johdollaan Hagfors ryhtyikin opiskelemaan harmoniaoppia, myöhemmin myös kontrapunktia ja soittoa.

Hagforsin alkuperäisenä tarkoituksena lienee ollut matkustaa Weissenfeliin, koska kirjjeessään Cygneukselle (7.10.1862) hän kertoi kuulleensa Meyeriltä, että Hentschel oli ollut sairaana ja oleskeli jossakin kylpylässä. Tästä syystä hänen oli muutettava matkareittiään. Oltuaan kaksi kuukautta Dresdenissä Hagfors syys-lokakuun taitteessa 1862 matkusti Weissenfeltiin kuuntelemaan ja seuramaan musiikinopettaja *Ernst Hentschelin* opetusta seminaarissa ja Präparanda-Anstaltissa. Hagforsilla oli tarkoitus viipyä Weissenfelsissa kauempaakin, mutta koska seminaarissa alkoi loma 10 päivän kuluttua, palasi hän takaisin Dresdeniin suorittaakseen loppuun harmoniaopin kurssin.

Hagfors suunnitteli uutta matkaa Weissenfeliin vuoden 1863 tammikuussa ja sieltä edelleen Bremenin seminaariin. Koska hänen passinsa alkoi mennä vanhaksi ja hän olisi joutunut odottamaan varsin kauan uuden saamista, päätti hän luopua Weissenfelsin matkasta ja tehdä sen post festum eli pääsiäispyhien jälkeen.

¹³ Cygnaeus mainitsee matkakirjeessään (Amsterdam 12.9.1859) mm.

"Kaikkeilaisessa alkaisopetuksessa, mutta varsinkin havainto-, lukemisen-, laskennon-, maantiedon- ja musiikinopetuksessa saksalaiset ovat voittamattomia mestareita ja olisi toivottavaa, että meidän maamme koulunopettajat ja etenkin muutamat korkeasti oppineet maisterit pääsisivät tilaisuuteen kuunnella sellaista alkaisopetusta..." *Cygnaeus* 1910, 87. *Salo* 1939, 307-308.

Cygnaeuksen pyynnöstä hän teki senaatille anomuksen matkapurakan pidentämisestä. Senaatti myönsikin hänelle 300 ruplaa lisäopintoja varten. Jatkoajan Hagfors päätti käyttää pääasiassa musiikki-pedagogiikan ja soiton opiskeluun. Sen lisäksi hänen oli hankittava tietoja eri soittimista sekä tehtävä ehdotus Jyväskylän seminaariin hankittavista soittimista ja nuoteista.

Huhtikuussa 1863 Hagfors sairastui äänihuulten tulehdukseen, mutta toipui siitä varsin pian. Paluumatka kotimaahan alkoi kesäkuussa 1863 ja se tapahtui todennäköisesti Dresdenistä Bremenin, Magdeburgin ja Berburgin kautta Lyypekkiin. Helsinkiin Hagfors saapui heinäkuun 6. päivänä 1863. Toukokuun 19. päivänä hänet oli nimitetty Jyväskylän seminaarin laulannon ja soitannon opettajaksi. (Seminaarin juhlalliset avajaiset tulisivat olemaan elokuun 14. päivänä.)¹⁴

4) Harmoniaopin opinnot

Hagfors aloitti harmoniaopin opinnot Dresdenissä musiikinopettaja Armin Frühin johdolla heinäkuussa 1862. Harmoniaoppiin sisältyi musiikin teorian kurssi, jota täydennettiin myöhemmin lyhyellä kontrapunktin kursseilla. Hagfors ei kirjeessään tarkemmin selvitä, mitä harmoniaopin tunneilla opiskeltiin. Opinnot tapahtuivat kuitenkin säännöllisesti päätellen siitä, että Hagfors kertoi käyneensä tunneilla joka päivä ja saaneensa myös kotitehtäviä. Oppitunneista hän maksoi Frühille 10 taaleriala kuukaudessa. Opettajana Früh oli hyvä, koska Hagfors kertoo Cygneukselle lähettämässään kirjeessään olleensa häneen tyytyväinen.

Vuoden 1862 syyskuun loppuun mennessä Hagfors oli läpikäynyt suurimman osan harmoniaopista. Oltuaan välillä Weissenfelsissa hän palasi takaisin Dresdeniin ja suoritti harmoniaopin kurssin loppuun. Hagfors ei mainitse mitään kurssin sisällöstä eikä oppikirjoista. Todennäköisesti kurssi on kattanut sisällöllisesti ainakin seminaarissa vaadittavan oppimäärän, mahdollisesti myös pääosan konservatorion kurssivaatimuksista.

¹⁴ Jyväskylän seminaarin ensimmäinen opettajakokous pidettiin jo 7.8.1863.

Suoritettuaan harmoniaopin Hagfors aloitti kontrapunktin kurssin, joka käsitti pääasiassa vanhojen moniäänisten laulujen ja ankaraan kirkkotyyliin sävellettyjen motettien ja kantaattien analysointia. Musiikkiopintonsa Armin Frühin johdalla Hagfors lienee saanut loppuun vuoden 1863 tammi-helmikuussa. Kun Hagfors myöhemmin sävelsi ja sovitti varsin paljon kuorolauluja, julkaisi useita kuorokokoelmia sekä toimitti Nordlundin koraalikirjasta uudistetun ja tarkistetun painoksen, voidaan päätellä, että hänen Frühilta saamansa musiikkiteoreettinen koulutus oli ollut hyvää ja inspiroivaa.

5) Soitonopinnot

Hagforsin oli hankittava sellainen taito viulun-, pianon- ja urkujensoitossa, että hän voisi opettamaan ko. aineita seminaarissa. Hagforsin Saksasta Cygnaeukselle lähettämistä kirjeistä ei tarkoin ilmene, milloin ja kenen johdolla hän harjoitti soitonopiskelua. Weissenfelsiin tekemänsä matkan jälkeen hän kertoi Cygnaeukselle (7.10.1862), että hänen oli aloitettava soitonopiskelu (urut ja viulu) voidakseen opettaa muita (oppilaita) ja saadaksen myös itse käytännön valmiuden. Instrumentaaliset valmiudet olivat tärkeitä siksi, että esim. Saksan koulujen laulunopetuksessa opettaja käytti paljon soitinta (pianoa tai viulua), koska sen mukaan opiskeltiin esim. asteikot, intervallit ja soinnut.

Soitonopiskelun Hagfors aloitti todennäköisesti vasta harmoniaopin suorittamisen jälkeen (5.1.1863) viulunsoiton opinnoilla. Vaikka Hagfors oli opiskeluaikanaan soittanut paljon selloa, tuotti viulunsoitto hänelle (35-vuotiaalle) vaikeuksia. Hankalia olivat etenkin eri asennot ja jousen käsittely.

"... hvarför jag begifver mig tillbaka till Dresden för att afsluta kursen i harmoniläran samt börja med orgelspelning och möjligen äfven violin, ty för att jag skall behjelpigen kunna traktera instrument och i allmänhet besitta praktisk färdighet på detsamma. Med violin blir det något svårt att på gamla dar vinna någon slags färdighet, men de skilda lägena och strokföring måste jag dock lära mig."

Hagfors ei kerro urkujensoiton ei myöskään viulunsoiton kohdalla tarkemmin soitonopintojen kulusta, ei oppikursseista eikä mainitse kurssivihkoista tai oppikirjoista. Vuoden 1862 lopulla Hagfors on todennäköisesti saanut Uno Cygnaeukselta tiedon, että tarkastuskomitea olisi poistanut viulunsoiton seminaarin opetusohjelmasta. Tähän viittaa Hagfors kirjeessään: ". . . jos minulle myönnetään pidennys, tulen sen enimmäkseen, jos en aivan kokonaan, käyttämään pianon- ja urkujensoittoon, jos minun pitää saavuttaa jonkinlainen valmius sekä metodi" (5.1.1863). Tässä yhteydessä Hagfors ei puhu enää mitään viulunsoitosta, vaikka hän 7.10.1862 lähettämässään kirjeessä oli selostanut Cygnaeukselle viulunsoittoon liittyviä vaikeuksia.

6) Musiikkipedagogiikan opinnot

Ensimmäisen kosketuksen saksalaisen laulunopetuksen pedagogiikkaan Hagfors sai osallistuessaan Berliinin seminaarin musiikinopettajan *Ludvig Erkin* johtamille kursseille Rhinovissa heinäkuussa 1862. Kurssin anti jäi todellisuudessa vähäiseksi, koska Hagfors tuli kursseille vasta viimeistä edellisenä päivänä. Hagfors pääsi seuraamaan kurssin päätöskoetta. Kursseilla oli käsitelty myös laulunopetusmetodiikkaa, koska kurssin loppukokeessa kandidaatit joutuivat antamaan eräänlaisen opetusnäytteen. Tällaisesta näyt-teestä Hagfors on antanut tarkan kuvauksen.

Pojat lauloivat pieniä kappaleita melko hyvin, he tapailivat ainoastaan alkusäveliä. Pieni duetto kuitenkin epäonnistui, koska ensimmäinen ääni ei saanut kiinni kolmisoinnun kvinttiä huolimatta siitä, että seminaarilainen antoi sen heille useita kertoja viululla. Jos kaikki tässä äänessä laulavat olisivat saaneet laulaa kolmisoinnun sävelet, uskon, että kappale olisi mennyt yhteen heti. Siitä huolimatta tämä voi tapahtua kenelle opettajalle tahansa, jos oppilaat eivät tarkkaavaisesti kuuntele, mitä opettaja laulaa. Sitä paitsi pidän selvänä, että oppilaiden täytyy olla tarkkaavaisempia silloin, kun he itse laulavat kolmisoinnun kuin jos se soitetaan heille edeltäkäs.

Ludvig Erkin toimintaa opettajana Hagfors arvostelee sanomalla, että hän näytti olevan hyvin sidottu viuluun eikä voinut tarpeeksi huomioida oppilaita, joista useimmat kyllä lauloivat, mutta jotkut touhuserivat jotain muuta. Hagforsin mielestä Erk oli harvasanainen eikä vaikuttanut erikoisemmin osallistuvalla. Tämän pohjalta voi päätellä, ettei Hagfors ollut millään tavoin yllättynyt saksalaisen lauluopetusmetodiikan korkea-tasaisuudesta. Kirjeessään Cygnaeukselle hän toteaa, että metodi oli samanlainen kuin Suomessa mutta Saksassa kiinnitettiin suurempaa huomiota laulun rytmiiin ja tahtiin. Tutkinnosta Hagfors totesi, että se oli varsin pinnallinen ja tapahtui 'täpästä'.

Tästä voi tehdä sen johtopäätöksen, että Hagforsin on täytyneet josakin määrin olla perillä saksalaisesta laulunopetusmetodiikasta. On hyvinkin mahdollista, että toimiessaan Helsingin yksityislyseon laulunopettajana Hagfors sai tietoja saksalaisesta opetusmetodiikasta. Toisekseen hän on voinut saada tietoja yliopiston musiikin-opettajalta Fredrik Paciukselta. Hagfors on voinut seurata myös Rudolf Lagin opetusta Helsingin yläalkeiskoulussa. Lagi köytti opetuksessaan runsaasti viulua etenkin opettaessaan asteikkoja. Hän soitti ensin viululla, jonka jälkeen oppilaiden oli laulamalla toistettava sama.

Hagforsille muodostui merkittäväksi myös Dresdenissä oloaika, jolloin hän opiskeli harmoniaoppia ja kontrapunkkia Armin Frühin johdolla. Oppituntien aikana keskusteltiin epäilemättä myös pedagogiikkaan ja metodiikkaan liittyvistä kysymyksistä, koskapa Cygnaeukselle lähettämässään kirjeessä hän mainitsee Frühin metodiikan olevan yksinkertaisen ja selvän sekä muista poikkeavan. Frühin opetusopilliset periaatteet Hagfors kiteyttää yhteen lauseeseen: "Laulunopetuksen tulee olla ja sitä harjoittaa yksinkertaisesti."

Saksalaisen metodiikan mukaan oppilaille opetettiin nuottien avulla sävelet ja niiden sijainti nuottiviivastolla. Hagforsin mielestä Früh oli oikeassa todetessaan, että tällainen käytäntö on aivan riittämätön ja epätarkoituk-senmukainen, koska tällä tavoin nuotit ja sävelet erotetaan toisistaan. Frühin mielestä nuotit ovat 'kuolleita nimiä'. Vasta sävelharjoitusten avulla ne saadaan 'elämään'. Kun oppilaille opetetaan lisäksi puoli- ja kokosävelaskelet, ylennys- ja alennus-

merkit, skaalat jopa transponointi, ovat nämä yhä enemmän sidottu nuotteihin. Koko laulunopetus sidotaan sääntöihin. Frühin mielestä laulunopetuksen tulisi - varsinkin ala-asteella - olla ennen kaikkea havainnollista. Oppilaille olisi yksinkertaisesti ja havainnollisesti selvitettävä sävelten keskinäiset suhteet, joihin koko nuottimerkintä pohjautuu.

Hyvin havainnollisen kuvan saksalaisesta laulunopetusmetodiikasta Hagfors sai oleskellessaan Weissenfelsissa ja seurattuaan musiikinopettaja *Ernst Hentschelin* opetusta seminaarissa. Hentschelin käyttämään opetusmenetelmään Hagforsilla ei ole mitään uutta sanottavaa. Se saattoi olla paljolti samantapaista, johon hän oli tutustunut Ludvig Erkin kurssilla Rhinovissa. Hagfors kiinnitti huomiota siihen, että seminaarioppilaiden tutkintovalmius käsitti suureksi osaksi käytännön harjoituksia ja ylipäänsä säveltäjän kehittämistä, joka saavutettiin viulun-, pianon- ja urkujensoiton avulla. Tässä yhteydessä Hagfors totesi myös, että hänen on mahdollisimman pian aloitettava viulunsoiton opiskelu Dresdenissä.

Seurattuaan Hentschelin opetusta seminaarissa Hagfors nosti esiin erään puutteen omassa opetuskäytännössään. Hän tuli jo Weissenfelsin käynnin yhteydessä syys-lokakuussa 1862 vakuuttuneeksi jatkokoulutuksensa tarpeellisuudesta. Tämä lienee tulkittavissa niin, että Hagfors oltuaan Saksassa vasta n. kaksi kuukautta, tajusi, ettei hänelle myönnetty kahdeksan kuukauden opiskeluaika ole riittävä vaan hänen on saatava lisäaikaa käytännön opetusvalmiuksien kehittämiseen.

Hagforsin mielestä yksistään musiikin teoria ei riitä, vaan hänellä täytyy olla yleiskuva säveltaiteesta kokonaisuutena sekä eri sävellajien sisäisestä kehi-tyksestä voidakseen esim. vapaalla urkujensoitolla tuoda esiin väärät sävelet ja kiinnittääkseen oppilaiden huomion niihin. Tästä syystä mm. Hentschel pani suuren painon juuri harmoniaopin käytännölliseen soveltamiseen. Tämä taito oli saavutettavissa ainoastaan runsaalla harjoituksella. Ei riitä, että osaa eri sävellajit, intervallit, skaalat, soinnut jne, opettajan tulee osata ne myös soittaa, vieläpä eri sävellajeissa. Esim. duuri-kolmisointua

opeteltaessa sitä lauletaan eri sävellajeissa siirtymällä aina puoli- tai kokosävelaskelen ylemmäksi tai alemmaksi. Tämä vaatii runsasta käytännöllistä harjoitusta. Hagforsin ajatukset on tulkittavissa myös niin, että hän koki osaavansa teoreettiset tiedot, sen sijaan niiden käytännöllisessä soveltamisessa oli vielä runsaasti parantamisen varaa. Tästä syystä opintomatkan loppuaika oli syytä käyttää soittotaidon kehittämiseen.

Dresdenissä Hagfors tutustui myös erikoiseen opetusvälineeseen, s e m e i o - m e l o d i o n, jonka toimintaperiaatteiltaan vastasi "soivaa nuottitaulua". Soittimen oli keksinyt ja kehittänyt Armin Früh Pestalozzin havainto-opetuksen pohjalta. Soittimen muodosti pieni nuottitaulu, jonka takana on palje ja physharmonica. Nuotit muodostuivat mustista napeista tavallisen nuottijärjestelmän mukaan. Kun sormella painoi jotain nappia, se ilmoitti määrätyn sävelen vastaten asteikon seitsemää perussäveltä, joiden nimet on kirjoitettu nuottipylväiden yläpuolelle. Näitä nuottinappuloita voitiin myös siirtää hiukan oikealle ja vasemmalle. Edellisessä tapauksessa tuli esille yksi # ja jälkimmäisessä tapauksessa yksi b. Koko- ja puolissävelaskeleiden ero samoin kuin duuri- ja molliasteikot voitiin havainnollistaa myös mekanismien avulla.

Kehittämänsä soitinta Armin Früh oli käyttänyt menestyksellisesti alkeisopetuksessa ja laatinut siitä esitteen tarkoituksenaan markkinoida soitinta laajemminkin. Tällaisen esitteen Hagfors lähetti Cygnaeukselle, jotta 'pimeät kohdat' hänen selostuksessaan selviäisivät (7.10.1862). Semeiomelodion oli joka tapauksessa ensi näkemältä ja kuulemalta tehnyt vaikutuksen Hagforsiin, koskapa hän myöhemmin mainitsee, että sitä olisi hankittava kaikkiin Suomen kansakouluihin, ainakin Jyväskylän seminaariin ja sen mallikouluun.

7) Soitin- ja nuottihankinnat

Uno Cygnaeukselta saamassaan kirjeessä Hagfors sai tehtäväkseen tiedustella harmoniahuilun sekä muiden, erityisesti messinki-soittimien hintoja. Jo aikaisemmin Hagfors oli saanut tehtäväkseen laatia esitteen semeiomelodionista ja lausunnon sen soveltuvuudesta

laulunopetukseen. Em. soitin-hankinnat ja myöhemmät nuottihankinnat johtuivat siitä, että Cygnaeuksen oli huhtikuussa 1863 laadittava senaatille ehdotus seminaarin musiikkisaliin hankittavista soittimista ja nuoteista. Tästä syystä hän jo hyvissä ajoin kääntyi Hagforsin puoleen, koska suurin osa hankinnoista tuli joka tapauksessa tilattavaksi Saksasta.

Semeiomelodiota koskeva lausunto oli siirtynyt useaan otteeseen, koska Hagforsilla ei ollut tietoa laulunopetuksen historiallisesta kehityksestä eikä myöskään em. soittimen käytöstä kouluissa. Hänellä ei ollut myöskään tätä koskevaa kirjallisuutta. Früh oli luvannut antaa myöhemmin tarkempia tietoja soittimen mekaniikasta ja metodiiikasta, mutta niitä Hagfors ei koskaan saanut. Tämän vuoksi hän on ollut pakotettu ottamaan yhteyttä paikalliseen opettajistoon, koskapa hän kirjeessään sanoo, että hän on saanut Frühin soittimesta vähäisiä lausuntoja opettajien taholta. Opettajat pitivät soitinta enemmän 'spielerina'. Semeiomelodionista Hagfors on puhunut todennäköisesti Hentschelille ensimmäisen Weissenfelsin matkan yhteydessä. Myös Hentschel piti soitinta spierina. Tämän johdosta Hagfors lienee menettänyt mielenkiinnon koko asiaan.

Armin Frühin puoleen Hagfors joutui kääntymään myös muissa soitinhankinnoissa. Früh oli Dresdenin musiikkielämässä johtava ja keskeinen henkilö, joka tunsu varsin laajasti eri musiikkialojen edustajia. Koska hän itse ei ollut torvisoittimien asiantuntija, hän lupasi ottaa yhteyttä johonkin hovikapellin jäseneen. Mutta tämäkin jäi vain lupaukseksi. Niin joutui Hagfors itse ottamaan yhteyttä kahteen eri soitintekijään (osoitekalenterin mukaan niitä oli Dresdenissä neljä). Hagfors sai ainoastaan soitinten hintaluettelon, koska kummallakaan ei ollut esitettä.

Kirjeessään Cygnaeukselle Hagfors luettelee harmoniahuilun ja harmonin hintoja todeten niiden olevan huomattavasti edullisempia Saksassa kuin esim. Ranskassa. Pedaaliharmonin kohdalla hinnat luonnollisesti riippuivat siitä, montako äänikertaa haluttiin. Pedaaliharmonin hankkimista Hagfors piti tärkeänä etenkin soitinopin opetuksen kannalta. Hän ehdottaa 4-6 äk. pedaaliharmonin hankkimista, koska se voitiin kuljettaa maahamme ilman pienempiin

osiin hajottamista. Hagforsin tarkoituksena oli mennä katsomaan myös erästä pienurkua, mutta huonon sään vuoksi matka oli jäänyt tekemättä. Urkujen hankkimista Saksasta Hagfors piti vaikeana myös siksi, että ne jouduttaisiin kuljetuksen vuoksi hajottamaan osiin. Niiden kokoaminen (asentaminen) vaatii puolestaan asiantuntijan (urkujenrakentajan) läsnäoloa. Urut olivat hänen mielestään parempi hankkia kotimaasta. Hagforsin mielestä seminaariin olisi hankittava vielä p i a n o lähinnä laulujen säestämistä varten. Hän pyysi Cygnaeusta kysymään tietoja messinkisoittimista myös Fr. Paciukselta ja Rudolf Lagilta tai joltakin muulta muusikolta.

Uno Cygnaeuksen tarkoituksena lienee ollut saada Jyväskylän seminaariin myös pieni puhallinorkesteri, koska messinkisoittimia ei varsinaisesti tarvittu opetustyössä. Siksi Hagfors ehdotti, että tällaiseen yksinkertaiseen puhallinkvartettiin voitaisiin hankkia yksi kornetti (tai klepphorn) ja kolme pasuunaa (basso-, tenori ja alttopasuuna). Hän ehdotti näiden hankkimista Heckels'iltä, koska sen valmistamisessa soittimissa oli pehmeä ja miellyttävä ääni (Dresden 31.3.1863). Näitä koskevia tietoja Cygnaeus voisi tiedustella Fr. Paciukselta ja Rudolf Lagilta tai joiltakin muilta muusikoilta. Mitään tarkempaa luetteloa soittimista Hagfors ei tässä vaiheessa voinut tehdä, koska hän yksinkertaisesti ei tiennyt, millaisen laajuuden uusi seminaari tulisi saamaan. Siksi hän jää odottamaan Cygnaeukselta tarkempia tietoja.

Päätös väliaikaisen seminaarin aloittamisesta Jyväskylässä ja lopullisen soitin- ja nuottiluettelon laatiminen olivat keskeisessä asemassa Cygnaeuksen kirjeessä, jonka Hagfors sai heti vuoden 1863 huhtikuun alussa. Ennen kuin Hagfors ennätti kirjeeseen vastata, sai hän toukokuun alussa Cygnaeukselta toisen kirjeen, jossa tämä kertoi laatineensa senaatille luettelon seminaarin musiikkisaliin hankittavista soittimista. Tähän luetteloon Hagforsilla oli pieniä muutosehdotuksia. Seminaariin olisi hänen mielestään hankittava yksi suuri semeiomelodion sekä kaksi pienempää oppilaiden käyttöön. Hän ehdotti myös yhden harmonin vaihtamista pianoon ja toivoi, että Cygnaeus voisi vaikuttaa senaattiin siinä, että seminaariin saataisiin soittimia (pianoja) riittävästi. Hänen mielestään soittimien hankinta olisi parasta antaa jonkin kotimaisen musiikkikaupan tehtäväksi, vaikka se tulisikin valtiolle vähän kalliimmaksi.

Myös nuottihankintojen kohdalla ilmeni vaikeuksia. Hagfors joutui hankkimaan nuotteja pianon- ja urkujensoittoa sekä laulunopetusta varten. Hän kokosi tietoja eri seminaareista ja otti yhteyttä erääseen alueen 'Führeriin', joka tunsu pianokirjallisuutta hyvin laajalti. Näiden pohjalta hän laati luettelon, joka käsitti eniten käytettyjä alkeisharjoituskappaleita, etydejä, harjoituksia sekä Beethovenin, Haydnin, Mozartin ym. sonaatteja. Lisäksi Hagfors merkitsi muistiin joitakin Haydnin ja Mozartin (helppoja) sonaatteja.

Mitä seminaarissa tultaisiin laulamaan? Tähän kysymykseen näyttää Hagfors itse asiassa kiinnittäneen suurempaa huomiota kuin soitonopetukseen, josta hän kirjeissään Cygnaeukselle ei mainitse mitään. Laulunopetuksen päämäärät hän on hahmotellut jo vuoden 1863 alussa (Dresden 5.1.1863): "Koraalilaulun lisäksi tulisi seminaarissa ainakin aluksi olla päämääränä uskonnollisten laulujen harjoittaminen. Niistä meillä on kuitenkin täydellinen puute. Paitsi kansanlauluja meillä on hyvin vähän maallisia lauluja, joiden keskuudessa vain isänmaallisella sisällöllä varustetut lienevät sopivimmat. Useimmat täytyy sen vuoksi lainata ulkomailta ja hankkia niihin teksti joko kääntämällä tai uudelleen muokkaamalla suomalaiseseen asuun."

Tämä kohta Hagforsin kirjeessä on merkittävä siksi, että siinä hän selvästi toteaa s u o m e n k i e l i s t e n laulujen puutteen. Sitä ohjelmistoa, jota Saksan seminaareissa laulettiin, ei ollut saatavissa suomen kielellä. Sen vuoksi ohjelmisto oli käännettävä suomenkieliseen asuun. Niinpä Hagfors kysyy kirjeessään (Dresden 11.5.1863): "Kuka tulee kirjoittamaan suomenkieliset sanat niihin kappaleisiin, jotka minun täytyy valita?" Toisena vaikeutena Hagfors mainitsee sen, että Grimman seminaarin lauluharjoituksissa oli käytetty aivan muita teoksia ja sävellyksiä kuin Weissenfelsin seminaarissa. Laatimaansa luetteloon Hagfors mainitsee valinneensa eniten käytettyjä hengelliskokonnollisten laulujen kokoelmia kuten Geistliche Männerchor, Kirchliche Sängerkhor ja Tempelklänge.

Opintomatka kokonaisuutena oli Hagforsille antoisa. Hän sai hyvän musiikkiteoreettisen pohjan, hän sai seurata laulunopetusta seminaareissa ja niiden harjoituskouluissa, sen lisäksi hän oppi tuntemaan seminaarien opetuksessa käytettyä kuoro-ohjelmistoa.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

1) Painamattomat lähteet

Valtionarkisto (Helsinki)

Porvoon tuomiokapitulien arkisto
 Suomen Kaartin seurakunta
 Tuomiokapitulien arkisto
 Uno Cygnaeuksen kokoelma

Espoon kirkonarkisto

Rippikirja 1825-1832

Helsingin yliopisto arkisto

Historiallis-kielitieteellisen osaston tutkintoluettelo 1836-1853
 Konsistoriin saapuneet anomukset
 Lääketieteellisen tiedekunnan matrikkeli 1853-1874
 Lääketieteellisen tiedekunnan pöytäkirjat 1858, 1862
 Maisterin- ja tohtorinvihkiäiset toukok. 30 päivänä 1907
 Ylioppilastodistukset

Inkoon kirkonarkisto

Kirkonkirjat 1821-1829

Orimattilan kirkonarkisto

Muuttotodistukset
 kuolleet 1848-1868

Pusulän kirkonarkisto

Syntyneet ja kuolleet 1806-1827

2) Painetut lähteet

Helsingfors Tidningar 1853

Hufvudstadsbladet 1912

Keisarillisen Majesteetin Armollinen Gymnaasi- ja Koulujärjestys Suomen Isoruhtinasmaalle. Annettu Helsingin kaupungissa 6. p. Marraskuuta 1843.

3) Kirjallisuus

Bormann, Karl

Schulkunde für evangelische Volksschullehrer. 7. Aufl. Berlin 1859.

Cygnaeus, Uno

Uno Cugnaeuksen kirjoitukset Suomen kansakoulun perustamisesta ja järjestämisestä. Valtion varoilla toimitettu kokoelma 100-vuotispäiväksi 12 p. lokakuuta 1910. Suomentanut A. J. Tarjanne. Helsinki 1910.

Elmgren-Heinonen, Tuomi (toim.)

Suomalaisia säveltaiteilijoita. Helsinki 1959.

Halila, Aimo

Jyväskylän seminaarin historia. Porvoo 1963.

Hanho, T. J.

Suomen oppilaitoksen historia II. Porvoo 1955.

Helm, Johann

Der Gesangunterricht in der Volksschule. Band 2. Langensalza 1896.

Hultin, Arvid

Borgå gymnasii historia. Senare delen. 1840-1872. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland CLXIX. Helsingfors 1923.

Isosaari, Jussi

Jyväskylän seminaarin kasvat- ja opetusopin opetus vuosina 1865-1901. Jyväskylän Kasvatusopillisen Korkeakoulun julkaisuja XXV. Jyväskylä 1961.

Jørgensen, Arne

Nyländska avdelningens matrikel 1640-1868. Nyland. Sjunde häftet. Helsing-fors 1911.

Kuusisto, Taneli

F. A. Ehrström. Suomen säveltäjiä I. Porvoo 1965.

Leinberg, K. G.

Helsingfors lyceum under de trettiofem första åren af dess verksamhet. Helsingfors 1866.

Puromies, K. F.

Käsityöläisten harrastuksia 1860-luvulla. Käsityö ja teollisuus n:o 9/1934.

Rehberg, Karl

Geschichte der Musikerziehung. Handbuch der Musikerziehung. Herausg. Hans Fischer. Berlin 1954.

Ruuth, Martti

Seurakunnat. Koulut. Helsingin kaupungin historia III:2. Helsinki 1950.

Salenius, J. M.

Minnen från timmarna i sång 1857-1863. Tidskrift utgiven af Pedagogiska Föreningen i Finland 1912.

Salo, Aukusti

Pikkulasten kasvatus Uno Cygnaeuksen kansansivistysjärjestelmässä. Hämeenlinna 1939.

Schipke, Max

Der deutsche Schulgesang von Johann Adam Hiller bis zu den Falkschen Allgemeinen. Berlin 1913.

Schwindt, V.

Biografiska anteckningar öfver officerade och civile tjänstemän vid lifgardets finska skarpskyttebataljon. 2. uppöagan. Helsingfors 1912.

Stahl, Wilhelm

Geschichte des Schulgesangsunterrichtes. Union Deutsche Verlagsgesellschaft 1913.

Taipale, A. E.

Erik August Hagfors 1827-1913. Muistelmia 100-vuotissyntymäpäivän johdosta. Suomen Musiikkilehti 1927.